

TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN MALİ YAPISI VE SİSTEME YAPILAN BÜTÇE TRANSFERLERİNİN EKONOMİK YANSIMALARI

THE FISCAL STRUCTURE OF TURKISH SOCIAL SECURITY SYSTEM AND ECONOMIC REFLECTIONS OF BUDGET TRANSFERS

Yrd. Doç. Dr. Mehmet CURAL¹

ÖZ

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde 1990’lı yıllardan itibaren başlayan bütçe dengesizliği 2000’li yıllarda ciddi boyutlara ulaşmıştır. Türkiye’de son yıllarda sosyal güvenlik alanında yapılan reformların temel amaçlarından biri mali açıdan sürdürülebilir bir yapı oluşturmak olmuştur. Yapılan bütün iyileştirmeler sonucunda sosyal güvenlik sistemin uzun dönemde kamu maliyesine yeni yükler getirmeden kendi öz kaynaklarıyla mevcut hizmetleri sağlayıp sağlamayacağı konusunda ciddi endişeler söz konusudur. Bu bağlamda çalışmada Türk sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı, sisteme yapılan bütçe transferi ve bütçe transferinin ekonomik yansımaları analiz edilmiştir. Bulgulara göre bütçe transferleri kamu giderlerini artırmakta, bütçe dengesini olumsuz etkilemekte, kamu sabit sermaye yatırımlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilemekte ve iç borç stokunu artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Gelir Dağılımı, Bütçe Transferi.

Jel Kodları: H55, H41, H49

ABSTRACT

In Turkey in social security system, the budget imbalance which starts from the 1990s, reached serious extents in 2000s. In Turkey, one of the main aims of the reforms made in the field of social security recently was to constitute a sustainable construction fiscally. In the end of the whole reformations made, there are serious concerns about social security systems whether it will provide existing services with its own funds without bringing new burdens to the public finance in the long run. Within this context, in this study fiscal structure of Turkish social security, budget transfers made to the system and economic reflections of budget transfers will be analyzed. According to the findings, budget transfers increase public expenditures, effect budget balance negatively and effect the public fixed capital investments both negatively and positively in addition raise domestic debt stock.

Keywords: Social Security, Income Distribution, Budget Transfer

Jel Codes: H55, H41, H49

1. GİRİŞ

Sosyal güvenlik, kişilerin gelirlerine bakılmaksızın toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarıma güvencesidir. Türkiye’de sosyal güvenliğin finansmanı, esas itibariyle, işçi ve işverenlerden toplanan primlerle sağlanmaktadır. Ancak Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi 1990’lı yıllardan itibaren finansman açığı vermeye başlamış ve 2000’li yıllarda ciddi boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde bireyin sosyal güvenliğinin sağlama görevinin devlete verilmiş olması sosyal güvenliğin finansmanına da yansımış, sosyal güvenlik sisteminin finansman açığı merkezi yönetim bütçesinden yapılan transferlerle karşılanır olmuştur. Ancak sosyal güvenlik sisteminin finansmanı için bütçeden yapılan

¹ Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, mcural@beun.edu.tr

transferlerin sürekli artışının ekonomi üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olabileceği ifade edilmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin nedenleri ve sonuçları üzerine pek çok çalışma yapılmakla birlikte ekonomik etkileri üzerine yapılan ampirik çalışmalar azdır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin mali yapısı ve bütçe transferlerin ekonomik yansımaları analiz edilmektedir. Sosyal güvenlik sistemi bağlamında 2006 yılına kadar Bağ-Kur, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı, bu yıldan itibaren ise Sosyal Güvenlik Kurumu ifade edilmektedir. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal güvenlik sisteminin gelirleri, giderleri ve finansman açığının gelişimi değerlendirilmiştir. İkinci bölümde sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin ekonomik etkileri ve gelişimi ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise sosyal güvenlik kurumuna yapılan bütçe transferleri ile bütçe giderleri, iç borç stoku ve kamu sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

2. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Sosyal güvenlik, insanların gelirlerine bakılmaksızın toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin verdiği zararlardan “*insan hakkı*” ve esas itibarıyla de “*devlet görevi*” olarak primli ya da primsiz sistemlerin kullanılması, kişilerin sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarılma güvencesidir (SGK, 2014). Sosyal güvenlik, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde, Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşme ve tavsiye kararlarında, uluslararası belgelerde ve ülke Anayasa ve yasalarında temel ve vazgeçilmez insan haklarından biri olarak kabul edilmekte, “*kişinin ve ailesinin çeşitli sebeplerle maruz kalabilecekleri tehlikelerin zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde başkalarına bağımlı olma ihtiyacı duymadan, insan haysiyetine yaraşır bir hayat standardına kavuşturulmaları*” anlamında kullanılmaktadır (Alper, 2008:6).

Sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve sosyal sigortalar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Sosyal yardımlar, kimsesiz, muhtaç, yaşlı, malul, dul, yetim ve korumaya muhtaç çocuklara karşılıksız olarak yapılan ve finansmanı merkezi yönetim bütçesi, belediyeler, vakıf ve gönüllü kuruluşlar yoluyla gerçekleştirilen yardım ve hizmetlerdir. Sosyal sigortalar ise, bireylerin karşılaştığı risklerin azaltılmasında ve sosyal güvenliklerinin artırılmasında devletin sosyal güvenlik sistemini kurup yürütmesine dayanan, primli (katkıya dayalı) dağıtım yöntemidir (Akgeyik v.d. , 2006:122).

Sosyal güvenlik, temel olarak kamusal bir çalışma alanı olarak düşünülmekte, bir kamu hizmeti ve görevi olarak görülmektedir. Bir ülkede kamu hizmeti olarak sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasının gerekçesi, bu alanda bilgi edinmenin² maliyetinin yüksek olması nedeniyle piyasa ekonomisinin başarısız olmasıdır. Diğer taraftan bireylerin sosyal güvenliğe kavuşmaları nüfus artış hızının ve suç işleme eğiliminin düşmesi, yoksulluk ve gelir eşitsizliklerinin azalması gibi bazı pozitif dışsallıklar yaratabilir (Akalin, 2013).

1982 Anayasası’nın 60. maddesinde “*Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir*” denildikten sonra “*bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurma görevi*” devlete verilmiş, 65.maddeyle de devletin sosyal görevlerini “*mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde*” yerine getireceği hüküm altına alınmıştır. Ancak Türk sosyal güvenlik sistemi 1990’lı yıllardan itibaren açık vermeye başlamış, vergi gelirlerinden desteksiz hizmet sunumunu yapamaz hale gelmiştir.

² Piyasa ekonomisinde sadece yüksek riskli olanların sigorta olması durumunda tersine seçim (adverse selection) veya ahlâki zaaf (moral hazard) dolayısıyla bu kişiler sigorta poliçesini nakte dönüştürmek için kasıtlı olarak risklerini artıracak şekilde davranabilirler (Akalin, 2013).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemini mali açıdan sürdürülebilir bir yapı kavuşturmak amacıyla son yıllarda önemli reformlar yapılmıştır. Bu bağlamda 1999 yılında yürürlüğe giren *4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu*’yla, temel olarak, sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini artırmaya ve giderlerini kısımaya yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Bu kanunla işsizlik sigortası sistemi uygulamaya geçirilmiş, yeni iş bulma ve meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitiminin verilmesi uygulamasına geçilmiştir (Özsuca, 2003:143-144). 2003 Ekim ayından itibaren sosyal sigorta sistemini tamamlayıcı bir model olarak *4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu*’yla bireysel emeklilik sistemi uygulamaya başlanmıştır.

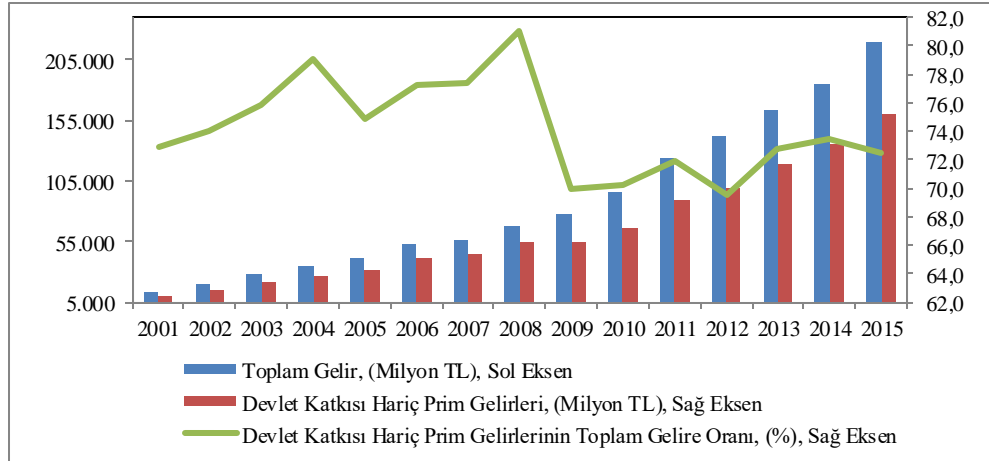
2006 yılında ise, *5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu*’yla Bağ-Kur, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında; farklı sosyal sigorta rejimleri *5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) Kanunu* içinde toplanmıştır. Yapılan reformlar sonrasında Türk sosyal güvenlik sistemi iki temel yapı tarafından yürütülmektedir. Bunlar; SGK ile Türkiye İş Kurumu’dur. Bunların yanı sıra, tamamlayıcı olarak, Bireysel Emeklilik Sistemi bulunmaktadır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin finansmanı SGK çatısı altında birleştirilmeden önce dağıtım yöntemine³ göre işlemiştir. SGK’nın finansmanı, çalışanlar ve işverenler tarafından ödenen primlerle karşılanmaktadır. Kurumun açık vermesi durumunda ise bu açık merkezi yönetim bütçesinden yapılan transferlerle karşılanmaktadır.

2.1. Sosyal Güvenlik Sisteminin Gelirleri

Sosyal güvenlik sisteminin en önemli gelir kaynağı prim gelirleridir. Türkiye’de sosyal güvenlik primi, işçi ve işverenden çalışanın ücretinin belli bir oranı üzerinden alınmaktadır. Prim, ücret üzerinden alınması dolayısıyla ücretin bir parçası, sigorta yardımlarına karşılık ödendiği için bir fiyat veya zorunlu olarak tahsil edildiği için bir vergi olarak görülebilir (Alper, 1997:106). Türkiye’de zaman zaman yatırımları ve istihdamı teşvik etmek için yapılan prim ödeme veya muafiyetler bir yana bırakılırsa devletin doğrudan prim ödeyerek sosyal sigortaların finansmanına katıldığı ilk örnek işsizlik sigortasıdır (Alper, 2011:35).

Grafik 1: Sosyal Güvenlik Gelirleri, 2001–2015

Kaynak: SGK tarafından yayınlanan istatistik bültenlerinden tarafımızca hazırlanmıştır.

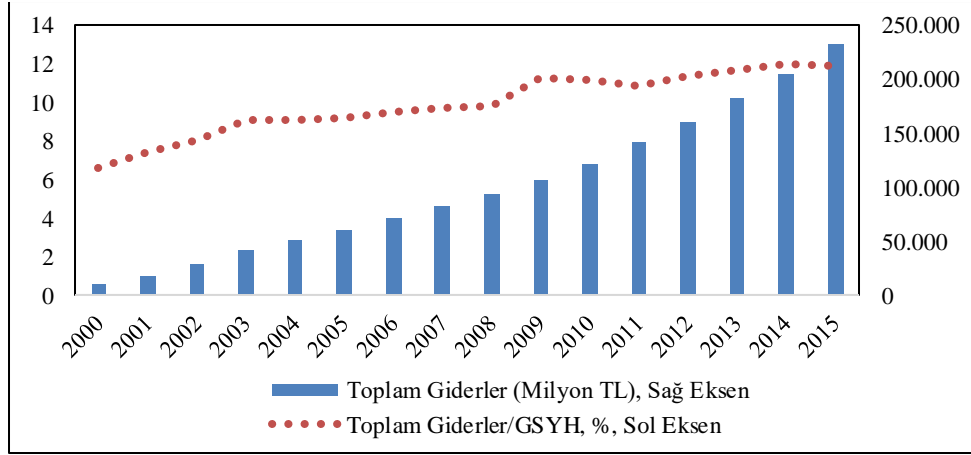
³ Dağıtım yöntemi, belirli bir dönemde aktif sigortalıların ödedikleri prim gelirleri ile aynı dönemde sigortalılara ve bağımlılarına yapılacak sigorta yardımlarının karşılanmasına dayanmaktadır (DPT, 2007:1).

Grafik 1’de görüldüğü üzere SGK’nın devletin katkısı hariç prim gelirleri sürekli artarak 2015 yılında yaklaşık 159 milyon TL’ye ulaşmıştır. SGK’nın gelirlerine devletin katkısı ilave edildiğinde bu rakam yaklaşık 220 milyon TL’ye yükselmektedir. Devletin pirim geliri olarak SGK’ya katkısı son yıllarda artmıştır.

2.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Giderleri

Türkiye’de sosyal güvenlik giderleri 2000 yılında yaklaşık 10 milyar TL iken 2014 yılında 204 milyar TL’ye yükselmiştir. Sosyal güvenlik giderlerinin GSYİH içindeki payı ise 2000 yılında %6,6 iken 2014 yılında %11,9’a yükselmiştir (Grafik 2).

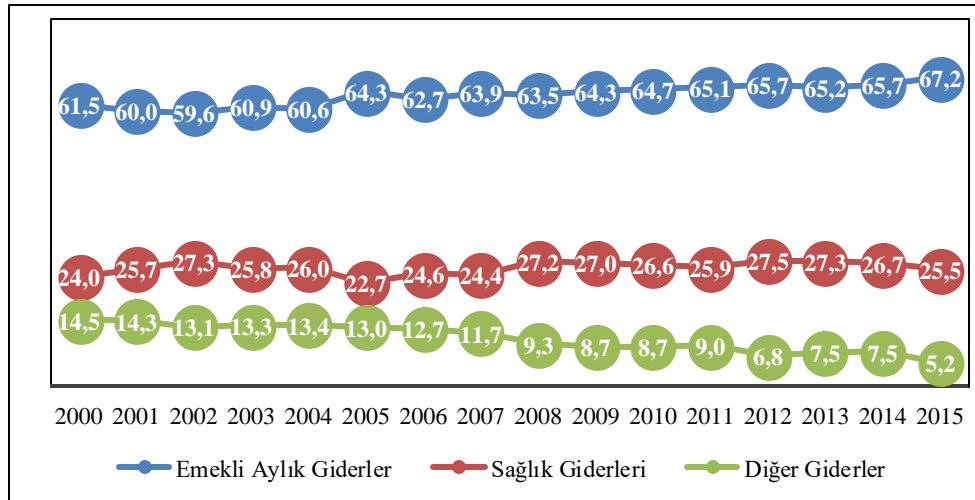
Grafik 2: Sosyal Güvenlik Giderleri, 2000–2015

Kaynak: SGK İstatistik bültenlerinden tarafımızca hazırlanmıştır.

Sosyal güvenlik giderleri, temel olarak, emekli aylık giderleri, sağlık giderleri ve diğer giderlerden oluşmaktadır. Grafik 3’te sosyal güvenlik giderlerinin dağılımına bakıldığında emekli aylık giderlerinin payının yaklaşık %65 olduğu ve son yıllarda arttığı görülmektedir.

Grafik 3: Sosyal Güvenlik Giderlerinin Dağılımı, 2000-2014, %

Kaynak: SGK Mali İstatistiklerinden tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 3'te görüldüğü üzere sağlık giderlerinin payı ise yaklaşık %26'dır. Sağlık giderlerinin payı GSS uygulaması⁴ sonrasında sağlık hizmetleri kapsamının ve hizmete erişimin artması, teminat paketinin genişletilmesi, devlet memurları sağlık giderleri ve yeşil kart sağlık giderlerinin SGK'ya devredilmesiyle (Kalkınma Bakanlığı, 2014:6) önemini korumaktadır. Diğer giderler kalemini yönetim, yatırım, komisyon gibi giderler oluşturmaktadır. Diğer giderlerin payı %14'den %5,2'ye gerilemiştir. Özetle SGK'nın finansman açığının temel sebebi emekli aylık giderleridir.

2.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Açığının Gelişimi

Türk sosyal güvenlik sistemi 1990'lı yıllardan itibaren finansman açığı vermeye başlamış ve bu açık 2000'li yıllarda sürdürülemez hale gelmiştir. Sistemin finansman açığının en önemli nedeni aktif/pasif oranının düşüklüğüdür. Aktif/pasif oranı 2006 yılında 1,95'den 2009 yılında 1,78'e gerilemiş, 2015 yılında ancak 1,95'e yükselmiştir (SGK, 2015). Yani her bir emekliye yaklaşık iki tane çalışan düşmektedir. Kabul gören görüşe göre sosyal güvenlik sistemlerinin düzenli işleyebilmesi için aktif pasif oranının 4 olması, yani 4 aktif sigortalının 1 pasif sigortalıya bakması gerekmektedir. Aktif/pasif oranının düşük olmasında ise, erken emeklilik uygulamaları ve kayıt dışı istihdamın yüksek olması⁵ en önemli faktörlerdir.

Türkiye'de, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, genç nüfus yapısına karşın aylık bağlama oranları ve yaşlılık aylıkları ödenen prime ve çalışılan süreye göre göreceli olarak yüksek kalmıştır. Prim ödeme eğilimlerinin düşüklüğünün yanı sıra sık sık prim afları çıkarılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014:1). Öte yandan, 1990 öncesinde toplanan prim gelirleri emeklilikle ilişkisi olmayan kamu hizmetleri için kullanılmış, sık sık çıkarılan borçlanma kanunları ve prim karşılığı olmayan ödemeler sosyal güvenlik kurumlarının kaynaklarından sağlanmıştır (Gümüş, 2007:24). Ayrıca erken ve genç yaşta emeklilik uygulamaları⁶ sosyal güvenlik kurumlarının açığını sürekli artırmıştır.

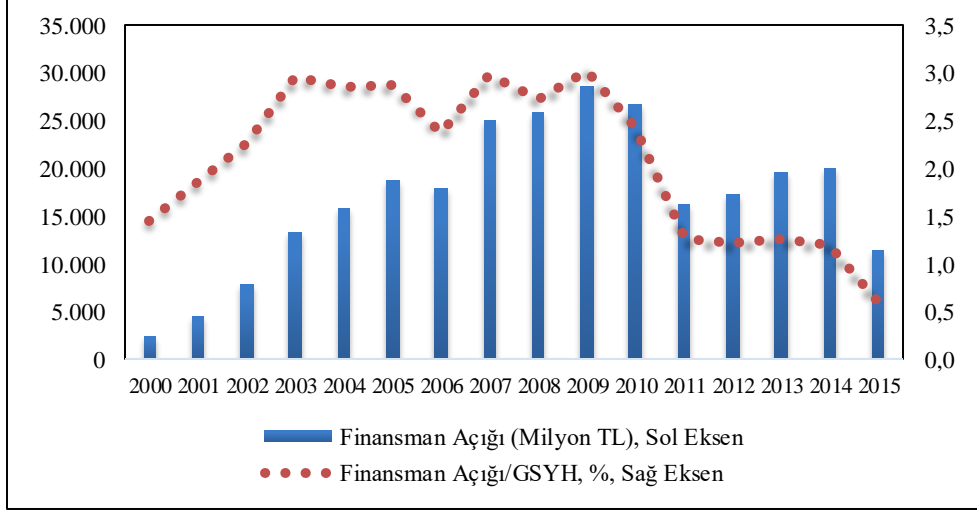
Grafik 4'te görüldüğü üzere sosyal güvenlik sisteminin finansman açığı, 2000 yılından itibaren sürekli artarak 2009 yılında yaklaşık 28 milyon TL'ye yükselmiştir. 2009 yılında Küresel Krizin etkisiyle ekonomide yaşanan daralmaya bağlı olarak istihdam seviyesinde yaşanan düşüş nedeniyle prim gelirlerinin artışının azalması sosyal güvenlik finansman açığını yükseltmiştir. 2011 yılında çıkarılan prim borçlarına af getiren 6111 sayılı Kanunun etkisiyle açık miktarı bir önceki yıla göre yaklaşık 10 milyar TL düşmüştür. 2012 yılında ise SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığı'na devrinden dolayı aktarılan yaklaşık 5 milyar TL SGK'nın finansman açığını düşürmüştür (SGK, 2013c:11). Sosyal güvenlik finansman açığının GSYH'ye oranı 2000 yılında %1,4 iken 2003-2009 yıllarında yaklaşık %3'e yükselmiş, son yıllarda ise düşme eğilimi göstermektedir.

⁴ 31.05.2006 tarihinde kabul edilen 5510 Sayılı Kanun'un 60. maddesine göre tüm T.C. vatandaşları (18 yaşın altındakiler dâhil), Türkiye'de ikamet eden yabancılar, sığınmacı ve vatansızlar kapsama alınmıştır.

⁵ TÜİK'in 2014 yılı Mart ayı verilerine göre, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %34,4'dür. Gürsel v.d. (2013)'ün çalışmalarına göre ise 7 milyon emekliden 2 milyonu (%28,2) çalışmaya devam etmektedir. Çalışan erkek emeklilerin ise dörtte üçü (yaklaşık 1,5 milyon) kayıt dışı çalışmaya devam etmektedir.

⁶ Türkiye'de emekli bir kişiye ortalama 26-27 yıl emekli maaşı ödenirken Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ortalaması 16 yıldır (Aydemir, 2007:12).

Grafik 4: Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Açığının Gelişimi, 2000-2015

Kaynak: SGK Mali İstatistiklerinden tarafımızca hazırlanmıştır.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman açığında son yıllarda görülen iyileşmenin esas sebebi 2008 yılından itibaren devlet katkısı, ek ödeme ve faturalı ödemeler yoluyla devletin sisteme katkı vermeye başlamasıdır.

3. SOSYAL GÜVENLİK SİTEMİNE YAPILAN BÜTÇE TRANSFERLERİNİN GELİŞİMİ

Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren bütçeden sosyal güvenliğe kaynak aktarılmaya başlanmıştır. Sosyal güvenlik sistemine yapılan transferler 2000'li yıllarda merkezi yönetim bütçe giderlerinin en hızlı büyüyen kalemi olmuş, "kara delik" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Türkiye'de yapılan sosyal güvenlik reformlarının temel amacı da sosyal güvenlik finansman açıklarının kapatılması olmuştur.

Sosyal güvenlik sistemi, çalışanlara ekonomik güvence sağlamasının yanı sıra ekonomi üzerinde pek çok dolaylı etkiye bulunmaktadır. Sosyal güvenliğin yoksulluğu azaltarak ve talebi destekleyerek yatırımları teşvik etmesi, istihdam ve büyüme üzerinde olumlu etkilerde bulunması beklenmektedir. Sosyal güvenlik sistemi, yarattığı fonlarla tasarrufların artışı ve hareketliliğini sağlayabilmektedir (Tekin, 1999:92). Ayrıca gelir seviyesine göre prim ödediğinden sigortalılar arası yeniden gelir dağılımına yol açmakta ve gelir dağılımındaki adaletsizliği azalmaktadır (Dilik, 1971:81). Burada gelir dağılımında iyileşme, sosyal güvenlik kuruluşlarına ödediği prime karşılık bu kuruluşun sunduğu hizmet ve olanaklardan daha az yararlanan kişiler ile ödediği primden daha fazla sosyal güvenlik hizmetinden yararlanan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Ancak bu durumda gelir dağılımında adaletin artması sigorta primlerinin artan oranlı olmasına bağlıdır.

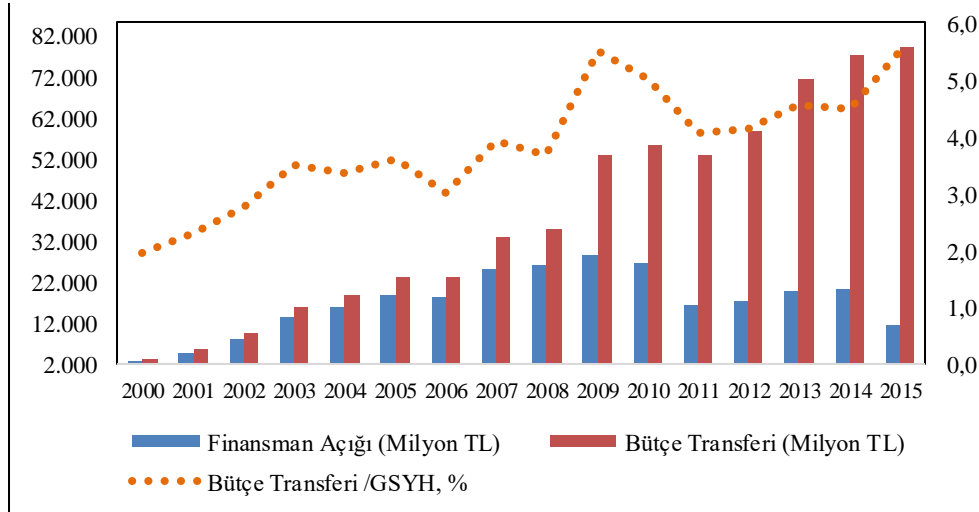
Sosyal güvenlik primlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde çalışanların yanı sıra işveren ve devlet katkısı da dikkate alınmalıdır. Çünkü sadece çalışanlardan prim alınması fonksiyonel gelir dağılımını etkilemeyecektir. İşverenlerin prim ödenmesine katılmasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ise, işverenlerin ödediği primlerin kaynağına ve bunu fiyatlar yoluyla tüketicilere yansıtabilme ya da maliyet ögesi olarak vergiden düşme olanaklarının varlığına bağlı bulunmaktadır. Devletin primlerin ödenmesine

katkıda bulunması durumunda ise, primlerin kaynağına bağlı olarak, gelir dağılımı etkilenecektir (Süngü, 2007:51-52).

Nitekim Akalın (2013), sosyal güvenlik sisteminin finansmanına katkıda bulunmasının gelir dağılımını düzeltici yönde etki yapmayacağını, emek gelirlerinin milli gelir içerisindeki payını artırmayacağını, fakat emek gelirlerinin iç dağılımını eşitlik yönünde düzeltebileceğini ifade etmektedir. Dilik (2004:17)'e göre ise devletin sosyal güvenlik sisteminin finansmanına katılmasının gelir dağılımını düzeltebilmesi için vergi sistemde dolaysız vergilerin ağırlıklı olması ve artan oranlı tarifeye göre vergilendirme yapılması gerekmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin finansman açıklarının borçlanmayla finanse edilmesi durumunda ise yüksek gelirli kişiler borç verebileceğinden, üst gelir gruplarına gelir transferine neden olarak gelir dağılımı adaletsizliğini daha da arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir. Yazgan (1974: 98)'nin ifade ettiği üzere sosyal güvenlik ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarına uygun bir finansman yöntemiyle finanse edildiği takdirde gelir dağılımı üzerinde vergiden sonraki en önemli araç haline getirilebilir.

Sosyal güvenlik sistemine yapılan transferlerin önemli miktarlara ulaşması kamu finansman dengesi açısından beklentilerin gerçekleşmemesine ve ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemine yapılan transferler, bütçe açığını ve kamu borçlanma gereğini arttıran önemli bir etken olmuştur (Yılmaz, 2014:43-45). Borçlanma gereğinin artması sonucu sosyal güvenlik açıkları iç ya da dış borçlanmayla finanse edilmeye çalışılmakta, borçların süreklilik arz etmesi ise borç faizlerinin ödenmesinde sorunların yaşanmasıyla sonuçlanmaktadır (Akgeyik vd., 2007:111). Kamu borç stokunun artması ise bir yandan faiz oranlarının yükselmesine diğer yandan geleceğe yönelik belirsizliği artırarak enflasyonun yükselmesine yol açmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin finansman ihtiyacının sürekli artması yatırımların artışı ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşılmasını engellemekte, işsizlik oranını arttırmaktadır (Başbakanlık, 2005:44).

Grafik 5: Sosyal Güvenlik Sistemine Yapılan Bütçe Transferleri, 2000-2015

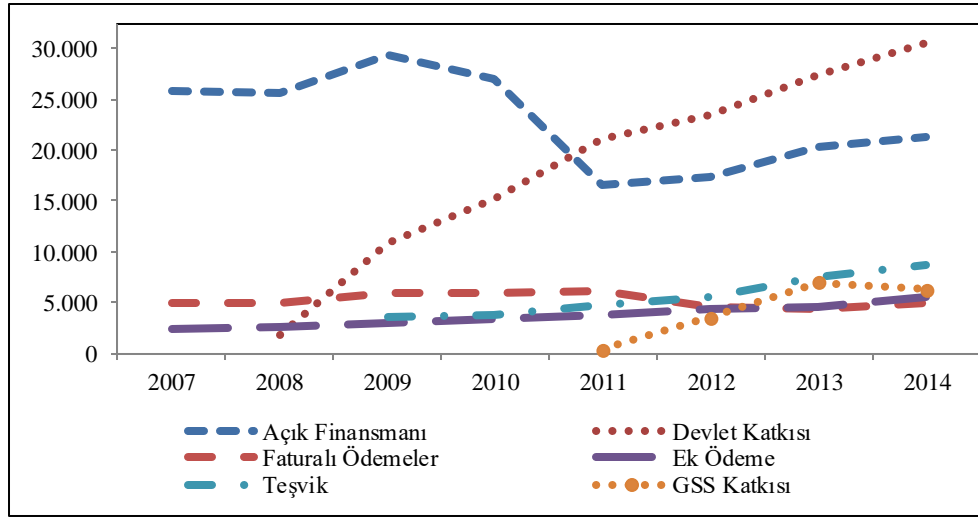
Kaynak: SGK Mali İstatistiklerinden tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye'de SGK'ya yapılan bütçe transferleri 2000'li yıllarda önemli boyutlara ulaşmıştır. SGK'nın finansman açığı ile bütçe transferleri 2008 yılına kadar aynı yönde hareket ederken, bu yıldan itibaren açık miktarı azalırken bütçe transferleri artmaya devam etmektedir. Öyleki sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferi 2000 yılında yaklaşık 3 milyar TL iken 2015

yılında 80 milyar TL'ye yaklaşmıştır. Bu artışa paralel olarak temine yapılan bütçe transferlerinin GSYH'ye oranı artış eğilimi yönündedir. 2009 yılında işveren priminin 5 puanlık kısmının devlet tarafından ödenmeye başlamasıyla bütçe transferlerinin yükselmesi diğer taraftan GSYH'nin %4,7 küçülmesi bütçe transferinin GSYH'ye oranını daha da artırmıştır. Bütçe transferlerinin oranı 2010 ve 2011 yıllarında azalmakla birlikte son yıllarda tekrar artmaktadır (Grafik 5).

Sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformlara karşın bütçe transferleri artmaktadır. SGK'ya yapılan bütçe transferleri içerisinde açık finansmanı⁷, devlet katkısı⁸, ek ödeme⁹, faturalı ödemeler¹⁰, teşvikler¹¹ ve ödeme gücü olmayanların GSS katkısı¹² olmak üzere 6 kalem transfer bulunmaktadır.

Grafik 6: SGK'ya Yapılan Bütçe Transferlerinin Dağılımı, 2007-2014, %

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 7/49184 Esas No'lu soru önergesine cevap yazısından hazırlanmıştır.

Açık finansmanı, 2009 yılından 2011 yılına kadar önemli miktarda azalmış, son yıllarda ise artış eğilimindedir. 2008 yılında başlayan devlet katkısı 2011'den itibaren açık finansman miktarının üzerine çıkmıştır. Faturalı ödemeler, ek ödeme ve teşvikler istikrarlı seyrini korumuştur. 2011 yılında başlayan GSS katkısı ise her yıl yaklaşık bir kat artmaktadır (Grafik 6).

⁷ Açık finansmanı, kurumun finansman açığı için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bütçesinden yapılan transferdir.

⁸ Devlet Katkısı, 5510 sayılı Kanunun 81'inci maddesinin üçüncü fıkrasına göre hazinenin SGK'nın ay itibarıyla tahsil ettiği malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile GSS priminin 1/4'ü oranında yaptığı ödemeyi ifade etmektedir. Öte yandan yine 5510 sayılı Kanunun 81'inci maddesinin birinci fıkrasının (1) bendi gereği öngörülen şartları taşıyan işçi çalıştıran özel sektör işverenlerinin malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primlerinden işveren hissesinin beş puanlık kısmına isabet eden tutarın Hazine tarafından karşılanmasıdır.

⁹ Ek Ödeme, 5454 sayılı Kanun'un 1'inci maddesi uyarınca emekli ve hak sahiplerine aylık veya gelir olarak her ay ödenen tutarlara ilave olarak hazine tarafından yapılan ödemedir.

¹⁰ Faturalı Ödemeler, 2022 sayılı Kanun¹⁰'a göre bağlanan aylıklar ile 3173 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na göre bağlanan aylıklar ve emeklilik ikramiyesi gibi ödemelerin hazine tarafından karşılanmasıdır.

¹¹ Teşvikler, ilgili kanunlar gereğince sağlanan prim teşvikleri dolayısıyla kuruma aktarılan prim gelirleridir.

¹² GSS Katkısı, 5510 sayılı Kanunun 60'inci maddesinin (c) bendi kapsamında genel sağlık sigortalısı olanlara ilişkin olarak kamu idarelerinden tahsil edilmesi gereken genel sağlık sigortası primleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından kuruma ödenmesidir.

4. TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNE YAPILAN BÜTÇE TRANSFERLERİNİN EKONOMİK YANSIMALARI

Çalışmanın bu kısmında çalışmanın amacı, kapsamı ve ampirik analizler yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Türkiye'de 1990 sonrasında sosyal güvenlik sisteminin finansman açıklarını kapatmaya yönelik transferler, bütçe açıklarının, kamu borç stoku artışının ve yatırımlardaki azalışın nedenlerinden biri olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin merkezi yönetim bütçe giderleri, iç borç stoku ve kamu sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkileri ampirik olarak analiz edilmektedir. Çalışmanın amacı sosyal güvenlik sistemine yapılan transferlerin bahsedilen değişkenler üzerindeki etkilerinden yola çıkarak sosyal güvenlik sisteminin ve bu transferlerin sürdürülebilirliği hakkında literatüre katkıda bulunmaktır.

Çalışmada 1980-2015 dönemi ele alınmış olup, yıllık veriler kullanılmıştır. SGK'ya merkezi yönetim bütçesinden yapılan Bütçe Transferleri (BT) verileri SGK ve Kalkınma Bakanlığı'ndan; İç Borç Stoku (İBS) verileri, Hazine Müsteşarlığı'ndan; Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (SSY) verileri, Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Göstergeler'den derlenmiştir. Çalışmada TBG, Toplam Bütçe Giderlerini, BG ise SGK'ya yapılan bütçe transferleri hariç Bütçe Giderlerini ifade etmektedir.

4.2. Ampirik Analiz

Çalışmada kullanılan tüm değişkenlere logaritmik dönüşüm¹³ uygulanarak ölçeğin küçültülmesi ve esneklikler yaklaşımı çerçevesinde analiz sonuçları elde edilmeye çalışılmıştır. Verilerin analiz edilmesi ve yorumlanabilmesi için E-views-8 paket programı kullanılmıştır. Analizde yer alan değişkenler ve bu değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	BDLOG	TBG	BT	İBS	BG	SSY
Mean	17.15846	18.92997	16.22492	18.93969	18.83604	17.52911
Median	16.97238	19.12289	16.67224	18.85093	19.02273	17.54957
Maximum	18.44095	19.65262	17.86175	19.83257	19.47643	17.95734
Minimum	16.01286	17.96081	14.17795	17.64660	17.92149	17.10843
Std. Dev.	0.696155	0.549231	1.295203	0.685277	0.494731	0.210796
Skewness	0.204795	-0.324814	-0.145224	-0.245157	-0.400032	0.024120
Kurtosis	1.995684	1.555483	1.380243	1.801997	1.626967	2.615215
Jarque-Bera	1.764620	3.762973	4.061960	2.513426	3.787982	0.225580
Probability	0.413826	0.152363	0.131207	0.284588	0.150470	0.893338
Observations	36	36	36	36	36	36

Tanımlayıcı istatistiklerin ardından ilgili değişkenlerin durağanlık özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle birim kök araştırması yapılmış ardından nedensellik ilişkisi bütçe transferleri değişkeni ile diğer değişkenler arasında araştırılmıştır.

¹³ Bütçe dengesi değişkeni negatif değerlere sahip olması nedeniyle pozitif anlamda en yüksek gözlem değeri tüm değerler ilave edilerek pozitif hale getirilmiş ardından logaritması alınmıştır.

4.3.1. Birim Kök Testi

Birim kök testi ampirik çalışmalarda öncelikli olarak test edilmesi gereken bir özelliktir. Çünkü durağanlık ilişkisini dikkate almaksızın yapılan tahmin sonuçları sahte ilişkiler taşıyabilmektedir. Bu nedenle serinin varyansı ve kovaryansının zaman boyunca sabit olması gerekliliği değişkenler arasındaki gerçek ilişkilerin ortaya konulması ve şokların kalıcı etkilerinin ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Bu amaçla Genişletilmiş Dickey-Fuller testi birim kökün araştırılmasında kullanılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller testi için kullanılacak model aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Modelde ilgili değişkenin birim kök sahip olduğunu içeren boş hipotez $H_0 : \delta = 0$ şeklindedir. Boş hipotezin reddedilememesi durumunda serinin ortalamasına geri dönemediği veya şokun kalıcı olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla serilerin farkının alınması gerekmektedir. Boş hipotezin reddedilmesi durumunda ise serinin durağan olduğuna karar verilir.

4.3.2. Nedensellik Analizi

Nedensellik analizi değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini dikkate alan bir yaklaşımdır. Nedensellik bulguları herhangi bir değişkenden diğer bir değişkene geri bir beslemenin olup olmadığını test etmektedir. Ayrıca, literatürdeki bu benzeri analizler nedenselliğin yönünü vermekle birlikte geri beslemenin olumlu veya olumsuz bileşenleri hakkında bilgi vermemektedir. Bu durumu dikkate alan nedensellik testleri daha çok asimetrik etkiyi dikkate alan analizlerdir. Bu çalışmada bahsedilen eksiklik dikkate alınarak standart bir VAR modelinde değişkenler arasındaki karşılıklı etkileşimin de dikkate alındığı asimetrik nedensellik testi yapılmıştır. Bu test literatürde Mork testi olarak bilinmektedir. Model spesifikasyonu P. Dereceden bir VAR modeli için aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır:

$$X_t = b_{10} + \sum_{i=1}^p b_{11,i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{12,i} Y_{t-i} + \varepsilon_{1,t}$$

$$Y_t = b_{20} + \sum_{i=1}^p b_{21,i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{22,i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p g_{21,i} X_{t-i}^+ + \varepsilon_{2,t}$$

$$Y_t = b_{20} + \sum_{i=1}^p b_{21,i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{22,i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p g_{21,i} X_{t-i}^- + \varepsilon_{2,t}$$

Modelde x değişkenine ait pozitif ve negatif bileşenlerin araştırılması için ilk denklemden

tahmin edilen x değişkenine ait şoklar için $X_t^+ = \begin{cases} X_t, & \text{eğer } X_t > 0 \\ 0, & \text{eğer } X_t < 0 \end{cases}$ değişkeni

oluşturulmaktadır. Negatif şoklar için $X_t^- = \begin{cases} X_t, & \text{eğer } X_t < 0 \\ 0, & \text{eğer } X_t > 0 \end{cases}$ değişkeni

oluşturulabilmektedir. Buna göre x değişkeninin pozitif bileşenlerinin y'ye etkisinin test

edilmesi amaçlanırsa kurulması gereken temel hipotez optimal p gecikme için şu şekilde olmalıdır:

$H_0 : g_{21,1} = g_{21,2} = g_{21,p} = 0$ hipotezin reddedilememesi, x değişkeninin y'yi pozitif veya olumlu etkilediği kabul edilmemektedir. Sıfır hipotezinin reddedilmesi durumunda ise x'in y'yi pozitif etkilediği sunucuna ulaşılmaktadır. İlgili test istatistiği ki-kare (p) dağılımına sahip ve ilgili anlamlılık düzeyinde tablo değerinden büyük olması durumunda boş hipotez reddedilmektedir.

Nedensellik test sonuçlarının güvenirliliği açısından analizdeki değişkenlerin durağanlık yapısının incelendiği sonuçlar Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Test Sonuçları

	Düzye Değerler		Fark Değerler	
	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
BT	-0.7939	-2.3719	-4.1077*	-4.0268**
TBG	-0.7569	-1.8502	-7.1406*	-7.0569*
BD	-1.9310	-1.7778	-5.9301*	-4.5047*
SSY	-1.9656	-2.3307	-5.1865*	-4.6089*
İBS	-1.7868	-1.6987	-6.4218*	-6.7200*
BG	-0.9058	-1.8264	-6.7247*	-6.6541*

Not: yıldız notasyonları anlamlılık düzeylerini göstermektedir. *,** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Tablo 2'deki test sonuçları analizdeki tüm değişkenlerin seviyede durağan olduklarını reddetmektedir. Serilerin fark değişimleri dikkate alınarak yapılan test sonuçlarında ise ilgili değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda değişkenler birinci farkları alınarak nedensellik testine tabi tutulmuştur. Birinci farkı alınarak durağan hale getirilen değişkenlere ait nedensellik test sonuçları Tablo 3'te olduğu gibidir.

Tablo 3: Nedensellik Test Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Asimetrik Nedensellik Testi Bütçe Transferleri			
	Pozitif		Negatif	
	Ki-Kare	p-Değeri	Ki-Kare	p-Değeri
TBG	(3) 2.90757	0.4061	(2) 7.917899	0.0191
BD	(3) 4.621260	0.2017	(3) 12.999542	0.0046
SSY	(3) 18.443679	0.0004	(3) 7.182692	0.0663
İBS	(3) 1.740497	0.6280	(3) 7.975389	0.0465
BG	(3) 21.578396	0.0001	(3) 0.324746	0.9553

Not: parantez içindeki değerler VAR sistemin için optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 3'teki sonuçlara göre, %5 anlamlılık düzeyinde, BT'nin TBG'yi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Daha açık bir ifadeyle BT'deki bir artış TBG'yi artırmaktadır. Burada

TBG¹⁴ içinde BT'nin dâhil olduğu dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla TBG'deki artışın bir kısmının BT'deki artıştan kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim analizde BT'nin BG'yi %5 anlamlılık düzeyinde olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Analizde BT'nin BD'yi olumsuz etkilediği, bu etkinin %1 anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha açık bir ifadeyle BT, bütçe açığını artırmaktadır. Öte yandan BT'nin kamu SSY'yi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında sabit sermaye yatırımlarının çok kısa bir gecikme uzunluğunda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da meydana gelen dalgalanmalardan hızlı bir şekilde etkilendiği söylenebilir. Anlamlılık düzeyleri dikkate alındığında, %1 anlamlılık düzeyinde, BT'nin kamu SSY üzerinde olumlu bir etkisi mevcuttur. Diğer bulguya göre ise BT, %5 anlamlılık düzeyinde İBS'yi olumsuz yönde etkilemektedir. Başka bir ifadeyle BT'deki bir artış İBS'yi artırmaktadır.

5. SONUÇ

İnsanların yaşam kalitesini etkileyen en önemli unsur sosyal güvence içinde olmalarıdır. Bu bağlamda sosyal güvenlik sistemleri insanların gelirlerine bakılmaksızın toplum huzuru ve refahını bozan sosyal tehlikelerin verdiği zararlardan kişilerin kurtarılma güvencesidir. Ancak sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için finansmanı önem arz etmektedir. Türkiye'de sosyal güvenlik giderleri ve finansman açıkları 1990'lı yıllardan itibaren sürekli artış eğilimindedir. Türkiye'de 1999 yılında başlayan sosyal güvenlik reformlarıyla, temel olarak, sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini artırmaya ve giderlerini kısımaya yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Ancak reformun temel gerekçelerinden biri olan finansman ihtiyacının henüz azaltılmadığı görülmektedir.

Öyleki sosyal güvenlik sisteminin giderleri, özellikle 2000'li yıllarda, merkezi yönetim bütçe giderlerinin en hızlı büyüyen kalemi olma niteliğini taşımaktadır. Öte yandan sisteme yapılan bütçe transferleri kurumun finansman açığının çok üzerindedir. Zira SGK'ya hazine devlet katkısı, ek ödeme, faturalı ödemeler, teşvikler ve GSS katkısı için yapılan ödemeler 2011 yılından itibaren kurumun finansman açığından daha yüksektir. Bu gelişmelere paralel olarak sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin GSYH'ye oranı artan bir eğilim göstermektedir.

Çalışmada Türkiye'de 1980-2015 döneminde sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferlerinin bütçe giderleri, iç borç stoku ve kamu sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini test etmek amacıyla nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre SGK'ya yapılan bütçe transferleri, bütçe transferlerinin de dâhil olduğu toplam bütçe giderlerini artırmaktadır. Burada toplam bütçe giderlerindeki artışın bir kısmının bütçe transferlerindeki artıştan kaynaklandığı da söylenebilir. Diğer taraftan bütçe transferleri SGK'ya yapılan bütçe transferlerinin çıkarıldığı bütçe giderlerini de artırmaktadır.

Diğer bulgulara göre BT'nin bütçe açığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütçe açığının kamu borçlanma gereğini arttıran önemli bir etken olduğu dikkate alındığında BT'deki artışın yurtiçi ödünç verilebilir fonların ve yabancı sermaye akımlarının sabit olduğu varsayımı altında yurtiçi piyasa faiz oranlarını yükselteceği söylenebilir. Piyasa faiz oranlarının yükselmesi ise yatırım maliyetlerini artıracığından özel sektör yatırımlarının dışlanmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açabilir. Öyleki analizde BT'nin kamu SSY'yi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

¹⁴ BT'nin Merkezi Yönetim Bütçe Giderlerine oranı 2006 yılında %16,2 iken 2009 yılında %19,8'e yükselmiş, 2014 yılında ise, %17,2 olarak gerçekleşmiştir (www.bumko.gov.tr).

Diğer bulgulara göre BT'nin iç borç stokunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla BT'nin kamu kamu borçlanma gereğini ve borçlanma maliyetlerini artırarak iç borçlanmayı artırdığı söylenebilir. Kamu borçların ise belli bir kamu borcu/GSYİH oranından sonra (Maastricht kriterlerine göre %60) artmaya devam etmesi geleceğe yönelik belirsizliği artırarak makroekonomik istikrarsızlıklara yol açabilir. Öte yandan BT'nin borçlanma yoluyla finanse edilmesi, devlete borç verenlerin üst gelirli kişiler olduğu varsayımıyla, üst gelir gruplarına gelir transferine neden olacağından gelir dağılımı adaletsizliğini arttırıcı bir rol de oynayabilir.

Sonuç olarak BT, kamu giderlerini artırmakta, bütçe dengesini olumsuz etkilemekte, kamu sabit sermaye yatırımlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilemekte ve iç borç stokunu artırmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin açığının ve dolayısıyla BT'nin azaltılması hem sistemin sürdürülebilirliği hem de olumsuz makroekonomik etkilerinin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu yönde öncelikle sistemin aktif/pasif dengesinin kurulması gereklidir. Bu bağlamda kayıt dışı istihdamın azaltılması ve toplam istihdamın artırılması yönünde politikalar uygulanmalıdır. Sistemin giderlerinin çoğunluğunun emekli aylıkları olduğu dikkate alındığında erken emeklilik uygulamalarından vazgeçilmeli ve emekli yaşı buna göre düzenlenmelidir. Ayrıca sistemde biriken fonlar verimli şekilde değerlendirilmeli, sosyal güvenlik suüstimalleri önlenmeli, daha kalifiye eleman istihdamıyla kurumun kapasitesi artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, GÜNERİ (2013), *Sosyal Güvenlik Sistemimiz, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/sosyal-guvenlik-sistemimiz-sorunlari-ve-cozu-m-onerileri,129.php>, 17.11.2014.
- AKGEYİK, TEKİN, YILMAZ, BİNHAN ELİF ve ŞEKER, MURAT (2007), *En Büyük Karadelik: Sosyal Güvenlik Açıkları Ve Reform Tartışmalarının Sosyo-Ekonomik Yansımaları*, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları-11, Yayın No:26, Ceyma Matbaacılık, İstanbul.
- AKGEYİK, TEKİN, YILMAZ, BİNHAN ELİF, OKTAYER, NAGİHAN, SUSAM NAZAN ve ŞEKER, MURAT (2006), *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması*, İstanbul Ticaret Odası, 2006-21.
- ALPER, YUSUF (1997), *Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar (S.S.K.)*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Yayın No: 15, Bursa.
- ALPER, YUSUF (2008), "ABD sosyal Güvenlik Sistemi Bir Model Olabilir Mi?", *Çimento İşveren*, Mart-Nisan, 1-28.
- ALPER, YUSUF (2011), "Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2011/1, 1-46.
- ALPER, YUSUF (2012), *Sosyal Güvenlik*, Editörler Yusuf Alper, Seda Tekeli, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Yayını No: 2659.
- AYDEMİR, BİROL (2007), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sorunları", I. Oturum, XXII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, 09-13 Mayıs 2007, 11-19.
- ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (2014), M. Sezgin TANRIKULU'na ait (7/49184) Esas No'lu Soru Önergesi, 11 Kasım.

- DİLİK, SAİT (1971), “Sosyal Güvenliğin Yöntemleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXVI, Aralık, 73-88.
- DİLİK, SAİT (2004), “Sosyal Güvenliğin Finansmanında Yansıma Olayı: Primler ve Devlet Katkıları”, *Kamu-İş*, 7(4), 1-24.
- DPT (2007), *Sosyal Güvenlik, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: DPT:2729, Ankara.
- GÜMÜŞ, ERDAL (2007), “Kamu Maliyesi Perspektifinden Sosyal Güvenlik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi ve Finansal Geleceği”, XXII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 09-13 Mayıs 2007.
- GÜRSEL, SEYFETTİN, UYSAL, GÖKÇE, ACAR, AYŞENUR (2013), *Her Üç Emekliden Biri Çalışıyor*, Bahçeşehir Üniversitesi, Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Merkezi, Araştırma Notu: 13/157.
- INTERNATIONAL LABOUR OFFICE (2010), *World Social Security Report 2010/11 (Providing Coverage in Times of Crisis and Beyond)*, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/document/s/publication/wcms_146566.pdf, 15.12.2014..
- KALKINMA BAKANLIĞI (2014), *Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği*, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: KB:2857, Ankara.
- KILIAN, LUTZ VE VIGFUSSON, ROBERT J. (2011), “Are The Responses Of The U.S. Economy Asymmetric İn Energy Price Increases And Decreases?”, *Quantitative Economics* 2 (2011), 419–453.
- MORK, K. A. (1989), “Oil and the macroeconomy. When prices go up and down: An extension of Hamilton's results”, *Journal of Political Economy*, 97, 740-744.
- ÖZSUCA, ŞERİFE (2003), “Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(2), 133-152.
- SGK (2013), Aylık Temel Göstergeler, Aralık.
- SGK (2013), Reformun Yansımaları ve Teşvik Uygulamaları.
- SGK (2014), <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/kurumumuz>, 10.09.2015.
- SGK (2015), Ekim İstatistik Bülteni
- T.C. BAŞBAKANLIK (2005), “Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: 9, T. C. Başbakanlık, Ankara.
- TEKİN, AHMET (1999), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Gelir ve Giderleri (1920-1996)”, *Sayıştay Dergisi*, 34 (Temmuz-Eylül), 92-116.
- YAZGAN, TURAN (1974), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi”, *Maliye Enstitü Konferansları*, 23.Seri, No: 2067/356-53, İstanbul, 75-98.
- YILMAZ, BİNHAN ELİF (2014), *Sosyal Güvenlik Ekonomisi: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Açıkları, Finansmanı ve Reformu*, Derin Yayınları, İstanbul.
- www.bumko.gov.tr
- www.tuik.gov.tr
- www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16008